

УДК 338.439.02-049.5(477)(045) **Нуд О.П.**, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту.
Донецький університет економіки та права.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті досліджено актуальні проблеми продовольчої безпеки України. Формалізовано коло актуальних проблем. Здійснено критичний аналіз індикаторів оцінювання рівня продовольчої безпеки. Розглянуто досвід проведення державної політики у царині забезпечення продовольчої безпеки.

Постановка проблеми. Маючи статус аграрної країни, Україна має широке коло загроз продовольчій безпеці. Прояви кризи забезпечення продовольчої безпеки визначаються структурними динамічними змінами у харчування населення України. Фундаментальним міжнародним актом, який регулює питання забезпечення міжнародної продовольчої безпеки, можна визначити прийняту у 1996 р. Римську декларацію «Про всесвітню продовольчу безпеку» [1], положення якої визначають шляхи міжнародної політики щодо боротьби з голодом, комплексну стратегію подолання світової продовольчої кризи на глобальному та регіональному рівнях. Римська декларація 1996 р. визначає продовольчу безпеку як стан економіки держави, за якого населенню країни у цілому та кожному громадянину гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування, питної води та інших харчових продуктів у якості, асортименті та обсягах, які необхідні та достатні для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення. У Римській декларації із всесвітньої продовольчої безпеки (1996) встановлені ознаки продовольчої безпеки: а) фізична доступність продовольства; б) економічна доступність продовольства для всіх верств населення; в) продовольча незалежність національної продовольчої безпеки (автономність та економічна самостійність); г) стабільність національної продовольчої безпеки (здатність нівелювати вплив сезонних і кліматичних несприятливих обставин та інших негативних факторів); д) розвиток національної продовольчої системи у режимі розширеного відтворення.

Таким чином, FAO (Виробнича та сільськогосподарська організація Об'єднаних націй) [1] визначає продовольча безпека - це ситуація, яка виникає, коли всі люди в будь-який час мають фізичний, соціальний та економічний доступ до достатньої кількості безпечних і поживних продуктів, які відповідають їх потребам і вподобанням у сфері харчування для активного і здорового життя. Натомість, продовольча незабезпеченість - це ситуація, яка виникає, коли люди не мають надійного доступу до достатньої кількості безпечної та поживної їжі для нормального росту і розвитку та активного, здорового життя. Вона може бути викликана відсутністю продовольства, недостатньою купівельною спроможністю або неналежним розповсюдженням чи недостатнім використанням продовольства на рівні домогосподарств.

Не дивлячись на широке коло нормативних актів, якими керуються у питаннях забезпечення продовольчої безпеки, а саме: Конституція України, Проект Закону України «Про продовольчу безпеку», Закони України "Про основи національної безпеки України", "Про прожитковий мінімум", "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року", "Про державну підтримку сільського господарства України", "Про зерно та ринок зерна в Україні", "Про молоко та молочні продукти", "Про державний матеріальний резерв", "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту", "Про безпечність та якість харчових продуктів", "Про дитяче харчування", "Про стандартизацію", "Про підтвердження відповідності", "Про захист прав споживачів", "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення", "Про ветеринарну медици-

ну", "Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них", "Про насіння та садивний матеріал" інші закони, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші нормативно-правові акти, питання продовольчої безпеки не є вирішеним, окремі нерегульовані питання створюють ризики, що суттєво загрожують продовольчому забезпеченню населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема продовольчої безпеки в останніх дослідженнях поширила коло проблематики, залучаючи науковців та фахівців різного спрямування.

Переважна частина наукового інтересу сконцентрована на визначенні індикаторів (показників) для оцінки і моніторингу стану продовольчої безпеки [3,4]. Основні державні індикатори продовольчої безпеки та граничні межі встановлені Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. N 1379. Більшість науковців схиляються до думки про обмеженість встановлених показників, неможливість характеристики кількісного і якісного стану продовольчої безпеки у статичній і динамічній формі. Фролов А. [3] пропонує доповнити групу індикаторів такими, що враховують рівень розвитку агропродовольчої сфери, природно-ресурсний потенціал, якість і безпечність харчової продукції.

В.І. та О.В. Копитко [5] наголошують, що основою забезпечення продовольчої безпеки є стратегічно трансформована модель аграрного виробництва. Існуюча модель сільськогосподарства радянського зразка культивує нарощування виробничого та експортного потенціалу, маючи єдиний показник оцінки – валове виробництво сільськогосподарської продукції. Трансформаційні зміни пропонуються здійснювати на методологічній основі формування аграрного сектора Європейського Союзу, яка базується на концепції багатofункціональності сільськогосподарства. Вона виходить із того, що результатом виробництва у сільському господарстві є не лише товари, а й суспільні блага (послуги) нетоварного характеру – продовольча безпека, економічні умови існування сільського населення, відтворення селянства, підтримання екологічної рівноваги, збереження біорізноманіття.

Група вітчизняних науковців серед яких С. Біла, В. Заремба, О. Мороз, А. Фролов наголошують на необхідності розробки економічної політики з питань продовольчої безпеки у рамках інституційних концепцій, що є особливо актуальним для трансформаційної економіки [6].

Набуло актуальності питання продовольчої безпеки в умовах поглиблення інтеграції та захисту продовольчих інтересів нації [7]. Мудраком Р.П. робиться висновок, що в умовах глобалізації можливим є конфлікт між завданнями національної влади забезпечити продовольчу безпеку та умовами просування економічної глобалізації за рахунок диспаритетності у господарських стосунках між розвинутими країнами – з одного боку, та країнами бідними й тими, що розвиваються, – з другого; причиною конфлікту називається ліберальна доктрина, згідно до якої передбачається поступове згортання суверенних прав національних урядів втручатися у функціонування приватного сектору; домінування транснаціональних корпорацій, монополізація породжують продовольчу небезпеку, що легітимізує (робить законним правом) національного уряду на посилення перерозподільних функцій у продовольчому секторі національної економіки; інтеграція у глобальний економічний простір необхідно розглядати як інтеграцію цілісного економічного суб'єкта (національної економіки), а не об'єкта з розрізненими складовими, що слабо взаємодіють між собою.

Метою статті є дослідження генезису категорії продовольчої безпеки, формалізація проблематики та розробка практичних рекомендацій.

Результати. Існує точка зору, що існуюча ситуація з продовольчою безпекою є наслідком недосконалої трансформації радянської спадщини у продовольчій сфері [6]. Придержуємося думки, що базові умови формування продовольчої сфери мають історично більш глибокі витoki. Науковий інтерес являє «наскрізна лінія генезису наукових концепцій державного регулювання структурних перетворень в продовольчій сфері сторіччя» Чеботарьова В.[8] це - теорія кооперації (М. Туган-Барановський висунув ідею про необхідність поси-

лення взаємообумовлюючих соціально-економічних відносин сільського господарства з галузями індустріального сектору, основу виробництва якого складає аграрна продукція) – теорія примату сільського господарства (слово «примат» латинського походження і означає «переважне значення» - авт.;) (М. Кондратьєв відстоював необхідність узгодження розвитку промисловості з розвитком аграрної сектора заради загального прогресу економіки й держави у цілому) – теорія вертикальної інтеграції (О. Чаянов: державою повинні регулюватися інтеграційні процеси сільськогосподарських і переробних підприємств) – теорія домінуючої економіки (Ф. Перу (Франція) доводив економічну доцільність підприємництва в продовольчій сфері лише на підставі оптимізації структури виробництва: використання кваліфікованої робочої сили, менеджменту та капіталу) – теорія структурних реформ агробізнесу (С. Мансхолт (Нідерланди) стимулювання європейським співтовариством заради кардинального підвищення ефективності господарювання у продовольчій сфері інтеграції комерційної діяльності всіх галузей: від виробництва сировини до постачання готової продукції споживачам – у агробізнесі; стала підґрунтям формування CAP (Common Agricultural Policy – Спільна аграрна політика європейського співтовариства) – теорія еволюції економічних систем (І. Лукінов органічно пов’язав інновації і структурні перебудови у харчовій і переробній промисловості) – теорія структурних змін в аграрно-промисловому комплексі (П. Саблук довів, що проблематика структурних зрушень у переробних галузях детермінується структурною диспропорційністю господарського комплексу країни) – теорія доктринальних засад харчової промисловості (П.П. Борщевський вказав на необхідність підвищення ролі державного регулювання ринку стратегічних продовольчих товарів) – теорія синтезу державного та ринкового регулювання (В. Андрійчук, О. Гаркуша, В. Топіха загострили увагу на продовольчій кооперації у вигляді агрохолдингів).

Існування генеральної лінії еволюції бачення продовольчої безпеки, дозволяє окреслити стратегічну лінію будови української системи. Державою мають регулюватися у комплексі такі процеси: побудова вертикально інтегрованого ланцюга сільгоспвиробничтво-переробка-продаж споживачеві з дотриманням оптимальної структури та пропорційності виробництва на інноваційній основі.

Центральною проблемою досліджень з питань продовольчої безпеки є взаємодія держави, на яку покладено відповідальність за продовольчу безпеку та агровиробників. Обговорюються межі втручання держави у ринкові відносини агросектору, інструменти та методи регулювання. «Провали ринку» у секторі виробництва продовольства загрожують існуванню людини на фізичному рівні. Економічні інтереси виробників, які полягають у максимізації прибутку і мінімізації витрат, так само як і у всіх інших сферах економічної діяльності, суперечать інтересами споживачів – отримати найкращу продукцію за найнижчою ціною. Ринок вирішує назване протиріччя за допомогою конкурентного механізму. Але «базові вимоги» для виробників, під якими розуміємо мінімально допустимі якісні вимоги до результату виробництва (чи то сировина, чи напівфабрикати, готова продукція) повинні установлюватися державою.

Підтвердженням знаходимо у [9]. Продовольча безпека, тобто відсутність продовольчої небезпеки, є загальносуспільним благом. «Загальносуспільне благо» – це термін, який застосовується для опису товарів, що характеризуються двома особливостями: вони є неконкурентними та неексклюзивними. Неконкурентність означає, що з появою певних товарів на ринку ними може одночасно користуватися багато людей. Неексклюзивність означає, що з появою певних товарів на ринку дуже важко утримувати людей від їх використання, навіть тих, хто не заплатив за них. Усі особи, які проживають у продовольчо безпечному суспільстві, отримують користь від цієї умови, навіть якщо вони не роблять внеску (не оплачують) у її формування. Протилежністю загальносуспільним благам є «приватні товари». Останні мають бути конкурентними та ексклюзивними. Власне продовольство не є загальносуспільним товаром загального безплатного користування. Це приватний товар і, виходячи з цього, приватні виробники мають стимул для його виробництва, оскільки можуть запо-

бігти безплатному доступу до нього. Відтак уряд країни повинен бути спроможним діяти в напрямі просування та забезпечення продовольчої безпеки і права на харчування.

Кожна країна обирає свою модель взаємодії уряду та бізнесу. Уряди країни проводять свідому політику аграрного протекціонізму, як, наприклад, уряд Японії, у рамках продовольчої безпеки, проводить політику постійного субсидування виробництва і закупівлі рису. Китай досяг 80% рівня забезпеченості за усіма основними групами продовольчих товарів і, поряд з цим, заохочує китайські компанії купувати сільськогосподарські землі за межами країни (у тому числі орендувати в Україні). У США, які є найбільшим виробником сільськогосподарської продукції в світі, особливе значення в політиці формування продовольчої безпеки приділяється державним програмам продовольчої допомоги нужденним і бідним групам населення. Крім допомоги споживачам продуктів харчування, у США 21 % доходів фермерів становлять прямі субсидії держави. На зовнішній арені США також неодноразово вдавалися до політики «продовольчої зброї», або «агросили». Причому практикувалося як надання продовольчої допомоги на пільгових умовах, так і накладення ембарго на комерційний експорт продовольства в ті чи інші країни [9].

Формування інституційного середовища, тобто основних політичних, соціальних і правових норм для виробництва обміну і споживання забезпечує сферу взаємодії між економічними суб'єктами та координацію їх діяльності. Вважаємо, що названий аспект є найбільш неузгодженим для реальної економічної ситуації як у цілому, так і у продовольчій сфері окремо, тому що не існує стійкого позитивного ефекту від каузального (причинно-наслідкового) впливу законотворчості на господарювання. Більше того, характерною особливістю законодавчої бази у сфері продовольчої безпеки є її не сформованість.

Загрозливим проявом недосконалого інституційного середовища є таке негативне явище як інститути посередництва. Економісти-практики наголошують, що наявність широкого кола посередників, яких ще називають підприємства-паразити [6], є суттєвою перешкодою функціонування аграрної сфери через збільшення трансакційних витрат (витрати на одержання необхідної інформації про ціни та якість товарів, а також витрати, пов'язані з веденням переговорів, оформленням контрактів та укладенням угод, контролем за їх виконанням і юридичним захистом прав власника у разі їх порушення).

Звернімо увагу на критеріальну систему оцінювання української продовольчої безпеки. Аналіз споживання продуктів харчування виконується у відповідності до методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 [10] (далі Методика). Оцінюється споживання таких продуктів харчування: фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця. Індикаторами продовольчої безпеки є 1) добова енергетична цінність раціону людини; 2) забезпечення раціону людини основними видами продуктів; 3) достатність запасів зерна у державних ресурсах; 4) економічна доступність продуктів; 5) диференціація вартості харчування за соціальними групами; 6) ємність внутрішнього ринку окремих продуктів; 7) продовольча незалежність за окремим продуктом. Щорічно Кабміном подаються звіти про стан продовольчої безпеки України.

Аналіз зазначених звітів за останні п'ять (2008-2012) років [11] дозволяє говорити про таке: середньодобова поживність раціону українця перевищує граничний критерій (2500 ккал), однак не виконується умова про 55 % споживання продукції тваринного походження (у 2 рази менше); українці споживають менше раціональної норми м'яса та молока, риби та фруктів, наповнюючи свій раціон хлібом, картоплею, яйцями, олією та цукром.

За індикатором доступності продуктів харчування звіти показують незначне відхилення від граничного значення. Поглянемо детальніше. У Методиці формула для розрахунку економічна доступність продуктів визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств за формулою: $E = V_x / V_c * 100 \%$, де E – індикатор економічної доступності продуктів; V_x – витрати населення на харчування за рік; V_c – сукупні витрати населення за рік. Наприклад, у звіті за 2012 р. бачимо: «За даними

Держстату, у 2012 році сукупні витрати домогосподарств становили 3591,76 гривні на місяць. Із загальної суми домогосподарства витрачали на харчування 1866,74 гривні на місяць. Таким чином, індикатор доступності продуктів харчування у 2012 році становив 52,0 відсотка при його 60-ти відсотковому граничному критерії.» Для 2013 р. розрахунки ще не опубліковані, та немає сумнівів, що співвідношення не зміниться.

Стосовно індикатора економічної доступності зазначимо таке, по-перше, погоджуємося з думкою [3], що 60 % поріг є завеликим, наприклад, у США та Франції питома вага видатків на харчування у доходах сімей становить 18 – 20 %, в Італії – 18 – 19 %, Китаї – 19 – 20 %, Японії – 23 – 25 %. Зокрема, межу бідності у США розраховують, базуючись на результатах багаторічного вивчення сімейних бюджетів, які показують, що у найбідніших сім'ях на харчування витрачається більше третини доходу. У Японії бідною вважається сім'я, у якої частка витрат на харчування перевищує 35 %.

По-друге, практика показує, що даний індикатор лише показує скільки домогосподарств можуть виділити коштів на продукти харчування, з урахуванням усіх інших необхідних платежів. Вважаємо, слід ввести у розрахунок коефіцієнт, що показує співвідношення сукупні витрати на харчування фактичних до сукупних витрат згідно до раціональних норм споживання. Тоді, індикатор економічної доступності продуктів буде виглядати так: $E = (V_x / V_c) * k * 100\%$, де $k = \text{Врац} / V_x$, E - індикатор економічної доступності продуктів; V_x - витрати населення на харчування за рік; Врац – розраховані витрати на споживання раціональної рекомендованої норми споживання продуктів харчування МОН; V_c - сукупні витрати населення за рік

Тоді, якщо, наприклад, розраховані витрати на споживання раціональної рекомендованої норми споживання продуктів харчування МОН складуть 3000 грн., коефіцієнт складе 1,6, а індикатор економічної доступності підвищиться до 83,1 %.

Базою для розрахунку оплати праці економічних суб'єктів сектору домогосподарства є мінімальна оплата праці. Її розрахунок базується на «споживчому кошику» згідно до Постанови Кабінету міністрів від 14 квітня 2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [12]. Названа постанова містить продуктові набори, що є меншими від раціональних норм. Тому можна припустити, що запропонований коефіцієнт для розрахунку індикатора економічної доступності продуктів харчування завжди буде більше одиниці і негативно віддалятиме рівень індикатора від визначеного методикою 60-ти відсоткового рівня та від рівня розвинутих країни. До того ж, методологічно нез'ясованим залишається питання, яким чином враховуються у мінімальній оплаті праці витрати на неповнолітніх, енергетичні потреби яких є більшими ніж у дорослих (відповідно до вищеозначеної постанови). Якщо сім'я складається з чотирьох чоловік, з яких один дорослий отримує середню заробітну плату, а один дорослий займається вихованням двох дітей, це означає, що кожен з членів сім'ї не буде забезпечений продуктами харчування навіть у межах мінімального споживчого кошика.

Наступний момент, розрахунки показують, що в Україні висока самозабезпеченість населення за основними видами продовольства. Лише за такими товарами як м'ясо, риба та плоди спостерігається неможливість покриття фонду споживання потреб населення за рахунок власного виробництва – на 14 % та 21 % відповідно. Такі товари як соняшник, цукор та пшеницю Україна здатна забезпечити в надлишку в 9, 8 та 7 разів понад потребу [4]. Тим не менш, відносно олії слід зазначити, що не дивлячись на такий суттєвий надлишок, відповідно до звітів Україна є імпортозалежною за цією статтею. Така загрозлива ситуація стала можливою, тому що у структурі споживання рослинних олій в нашій країні переважає пальмова імпортована олія. На наш погляд, проблемі імпортозаміщення рослинних олій приділяється недостатньо уваги. Слід, у рамках політики захисту здоров'я нації, здійснити пошук компромісних рішень для наповнення споживчого ринку доступною за ціною олією і врахувати інтереси експортерів соняшникової олії.

Вирішення проблеми забезпечення регіону продуктами харчування тваринного походження повинно вирішуватися не нарощуванням імпорту, а збільшення поголів'я, що можливо формуванням міцної кормової бази для розвитку галузей тваринництва. На перспективу основним напрямком диверсифікації сільського господарства є збільшення кормового клину в структурі посівних площ регіону, а також розміщення малих і середніх агропромислових підприємств безпосередньо в сільській місцевості та розвитку сільської промисловості [5].

Висновки. Існування генеральної лінії еволюції бачення продовольчої безпеки дозволяє окреслити стратегічну лінію будови української системи. Державою мають регулюватися у комплексі такі процеси: побудова вертикально інтегрованого ланцюга сільгоспвиробництво-переробка-продаж споживачеві з дотриманням оптимальної структури та пропорційності виробництва на інноваційній основі.

Доведено, що продовольча безпека є суспільним благом, тому саме на державу покладається відповідальність за її формування. Жодні причини, чи то недоцільності обмеження ринкових механізмів, чи то глобалізаційні спрямування с теоріями порівняльних переваг на повинні обмежувати право і обов'язок держави забезпечити продовольчу безпеку громадян. Проблема полягає у виборі моделі взаємодії уряду та бізнесу та створення інституційного середовища.

Щодо інституційного середовища, то названий аспект є найбільш неузгодженим для реальної економічної ситуації як у цілому, так і у продовольчій сфері окремо, тому що не існує стійкого позитивного ефекту від каузального (причинно-наслідкового) впливу законотворчості на господарювання. Загрозливим проявом недосконалого інституційного середовища є таке негативне явище як інститути посередництва.

Методологічна база оцінювання стану продовольчої безпеки потребує перегляду використовуваних індикаторів, доповнення критеріями, які б врахували кількісні та якісні характеристики продовольчої сфери, наукового обґрунтування порогових значень індикаторів з використанням світового досвіду. Для розрахунку індикатора економічної доступності продуктів рекомендовано врахувати раціональну рекомендовану норму споживання продуктів харчування МОН, увівши у формулу коефіцієнт співвідношення витрат на покупку раціональної норми споживання до фактичних витрат домогосподарств. Одним із критеріїв оцінювання продовольчої політики держави мають бути, поряд з іншими, параметри національного здоров'я. Наголошено, що критичні значення індикаторів самозабезпечення населення м'ясом, рибою, олією мають стати загальнодержавною проблемою і комплексно вирішуватися.

Література

1. Rome Declaration on World Food Security. [Електронний документ]. Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.htm>.
2. Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединенных наций. FAO. Официальный сайт: <http://www.fao.org>.
3. Фролов А. Концептуальні підходи до визначення загроз продовольчій безпеці в Україні: державно-управлінський аспект / А. Фролов // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 30. – С. 350-357.
4. Лисак М. А. Аналіз стану забезпечення продовольчої безпеки України / М. А. Лисак // Облік і фінанси. – 2013. – № 3(61). – С. 136-142.
5. Копитко В. І. Регіональні аспекти забезпечення продовольчої безпеки держави / В. І. Копитко, О. В. Копитко. [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/bitstream/123456789/1127/1/1.pdf>.
6. Фролов А. Ю. Роль інституційного середовища в державному регулюванні продовольчої сфери / А.Ю. Фролов // Теорія та практика державного управління. – 2012. – Вип. 4 (39). – С. 319-326.

7. Мудрак Р. П. Продовольча безпека України в умовах глобалізації / Р.П. Мудрак // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 1-2. – С 34-37.

8. Чоботарьов В. А. Еволюція наукового знання про державне регулювання трансформаційних перетворень в продовольчій сфері: імперативи подальшого розвитку / В. А. Чоботарьов // Управління проектами та розвиток виробництва : зб.наук. пр. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В.Дала, 2013. – № 1(45). – С. 64-69.

9. Чернелевська О. Л. Парадигми продовольчої безпеки / О. Л. Чернелевська // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2013. – № 2(22). – С. 38-42.

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 «Про деякі питання продовольчої безпеки». [Електронний документ]. Режим доступу: <http://expert-ua.info/document/archiveq/law5rcxht.htm>.

11. Оцінка стану продовольчої безпеки України у 2008-2012 р. [Електронний документ] : інформ.-аналіт. зап. Міністерства економіки України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish>.

12. Постанови Кабінету міністрів від 14 квітня 2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення». [Електронний документ]. – Режим доступу : <http://ukraine.uapravo.net/data/base49/ukr49909.htm>.

УДК 338.3+005.52:005.334(045) Єропутова О.О., канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту. Донецький університет економіки та права.

РИЗИКОВІ СИТУАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ЗАСОБИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ

У процесі здійснення господарської діяльності підприємства постійно стикаються з вірогідністю виникнення ризиків, що пов'язано з існуванням великої кількості ризикових ситуацій. У статті розглянуто сутність фінансових ризиків та ризикових ситуацій в діяльності підприємства, джерела їх виникнення. А також розглянуті основні методи нейтралізації ризиків.

Актуальність теми. Ризик тією чи іншою мірою завжди супроводжує будь-яку активну діяльність людини. Він є невід'ємним супутником господарської діяльності людини, надаючи часом вирішальний вплив на її результат.

Останнім часом проявляється все більший інтерес до ризику, вивчення прийомів і методів управління ризиком і безпекою.

Все це стає особливо актуальним у зв'язку з різким зростанням активності і масштабів стихійного економічного ринку, який приймає глобальний характер, залученням все більшого числа дрібних і середніх підприємців, збільшенням кількості видів ризику і тяжкості їх наслідків.

Постановка завдання. Щоб вижити у конкурентному ринковому середовищі, підприємствам необхідно приймати нетрадиційні та сміливі рішення. Однак, це підвищує рівень економічного і фінансового ризику. За таких умов підприємства мають своєчасно ідентифікувати і правильно оцінювати рівень ризику, ефективно управляти ним з метою обмеження його негативного впливу на діяльність підприємства та мінімізації обсягів фінансових втрат.

Метою статті є визначити поняття ризикової ситуації в діяльності підприємства, джерела виникнення ризику та засоби їх нейтралізації.